

Федорченко О.С.

ПРОБЛЕМА ЗАЛУЧЕННЯ ЕТНОГРАФІЧНИХ АНАЛОГІЙ В АРХЕОЛОГІЇ. ІСТОРИОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ

У статті запропоновано історіографічний аналіз проблеми залучення етнографічних аналогій у первісній археології.

У археологічній літературі неодноразово підкреслювалося, що кінцевим результатом археологічного дослідження має стати моделювання способу життя та суспільного устрою первісних колективів [Борисковский, 1957, с. 175; Binford, 1972, р. 81]. Зараз мало хто сумнівається стосовно доцільності залучення етнографічних аналогій для археологічних інтерпретацій, адже розгледіти за матеріальними знахідками економічні та соціальні аспекти способу життя первісних колективів можна лише на основі комплексного міждисциплінарного підходу. Щоправда, й досі етноархеологічні дослідження, окрім жвавого інтересу, подекуди зустрічають і скептичні відгуки. У чому ж тут проблема? Чи то в упередженому ставленні археологів до етноаналогій взагалі, чи у нерозробленості механізмів/шляхів залучення етноаналогій. Спробуємо за допомогою історіографічного аналізу віднайти витоки та причини цієї проблеми і запропонувати шляхи її вирішення.

Питання залучення етнографічних джерел у первісній археології періодично обговорювалось як західними [Binford, 1972; Gould, Watson, 1982; Wylie, 1985; Kelly, 2007 та ін.], так і вітчизняними дослідниками [Кабо, 1979; Массон, 1978 та ін.]. Найгостріші дискусії з цього приводу припадають на ХХ століття, а саме на 60-80-ті роки, коли у західній науці входить в моду так звана етноархеологія. Основну увагу дослідники приділяли двом аспектам цієї проблеми: питанню ролі й місця етнографічних аналогій у первісній археології та питанню шляхів залучення етнографічних свідчень.

Роль етноаналогій у первісній археології

Вислів на кшталт “якби не етнографічні свідчення, то б...” є надзвичайно популярним серед етноархеологів та їхніх симпатиків. Звичайно, не варто абсолютизувати роль етнографічних даних, проте не слід і применшувати її. По-перше, етнографічні свідчення та описи дозволили зрозуміти призначення багатьох крем'яних

Fedorchenko O.S

THE PROBLEM OF APPLICATION OF ETHNOGRAPHIC ANALOGIES IN ARCHAEOLOGY. HISTORIO- GRAPHICAL ASPECT

знахідок, побачити в “громових стрілах Бога Перуна” знаряддя людини кам'яної доби – наконечники списів та стріл, сокири тощо. По-друге, до термінологічного словника археології потрапили і суто етнографічні поняття, як то община, рід, плем'я та ін. По-третє, археологічна пам'ятка так і залишилася б виключно “геоархеологічним феноменом” [Александрова, 1998, с. 142], якби дослідники не спробували дешифрувати археологічний контекст та матеріальні залишки, зазірнувши у світ етнографічних мисливців-збирачів. Більше того, зв'язок етнографії та археології вплинув і на формування статусу археології передусім як історичної, соціальної, а не природничої науки. Зрештою, така близька взаємодія цих двох наук спричинила появу ще одного проблемного моменту.

Проблема залучення етноаналогій в археології часом межує з питанням ефективності власне археологічних методів на інтерпретаційному рівні і здатності археології до самостійних узагальнень. Ті дослідники, які виступають проти етнографічних аналогій, зазвичай підкреслюють величезний потенціал археологічних методів і наголошують на необхідності подальшого їх удосконалення [Gould, Watson, 1982]. Однак залучення етноаналогій для археологічних реконструкцій, по суті, також є археологічним підходом, який хоча й має свої слабкі сторони, але реалізується саме в археології. Тому нелогічно виокремлювати цей підхід з методичного арсеналу археології (окремим методом, зокрема, вважає залучення етноаналогій Елісон Віль [Wylie, 1985, р. 81]), навпаки, його необхідно розробляти поряд з іншими методами. Врахуймо й те, що аналогії та інші індуктивні форми мислення цілком прийнятні та допустимі у науковому дослідженні [Graves, Zubrow, 2007, р. 13].

Уцілому підтримуючи тих, хто вбачає в залученні етноаналогій один із методів археологічного дослідження, все ж спробуємо окреслити ті обмеження, які слід враховувати при його застосуванні.

Нерідко недоліком даного методу називають суб'єктивізм і так званий презентизм (осучаснення об'єкту минулого), який теж у деяких рисах є проявом суб'єктивізму. Однак питання суб'єктивізму в науках гуманітарного кола, зокрема й в археології, стало вже "одвічним", філософським. Адже принцип верифікації (К. Поппер) дуже складно реалізується, і тому будь-яке судження дослідника можна назвати суб'єктивним. Навішуючи ярлик "суб'єктивного" та "осучасненого" на всі інтерпретації та реконструкції, які побудовані із залученням етноаналогій, ми тим самим уникаємо визначення та вирішення багатьох проблемних аспектів. Доказом такого "уникнення" може бути "фундаментальна дилема": досліджувати суттєві, важливі речі – нехай не надто досконалим методом, чи речі тривіальні, але за допомогою більш надійних методів [Wylie, 1985, p. 81].

Парадоксальність ситуації, яка виникла в археології довкола етноаналогій, на думку Е. Вілі, полягає у тому, що, з одного боку, "аналогії вкрай необхідні і обов'язкові в археологічних інтерпретаціях а, [з іншого боку *авт.*], вони завжди потенційно оманливі" [там само]. Відтак, більш доцільним виходом із цієї ситуації є прийняття методу етноаналогій як рівнозначного в археологічному дослідженні та його подальша розробка, яка має бути спрямована на пошук: 1) критеріїв, за якими можна порівнювати етнографічні та первісні суспільства; 2) принципів відбору етноаналогій. Визначення цих ключових критеріїв та принципів дозволить відповісти й на друге ключове питання: на підставі чого можна залучати етнографічні дані.

Пошук шляхів залучення етноаналогій у первісній археології

Протягом XIX та XX століть прибічники та критики залучення етноаналогій в археології так чи інакше торкалися питань, пов'язаних з вибором критеріїв порівняння та принципів відбору етноаналогій. Тож коротко охарактеризуємо основні етапи цього процесу.

Перший етап – визначення критеріїв щодо залучення етноаналогій

У XIX столітті в науці панував еволюціонізм, найяскравішими представниками якого були Е. Тайлор, Г. де Мортільє, Л. Манувріє, Г. Морган, А. Бастіан та ін. У вітчизняній археології ідеї пізнього еволюціонізму розвивали прибічники палеоетнологічного напрямку – Ф. Вовк, П. Єфименко, С. Руденко, Л. Чикаленко та ін. [Платонова, 2004, с. 63, 68]. Розробки еволюціоністів у радянській історіографії 30-х років сприймалися критично. Їх звинувачували і в

неправильному застосуванні типологічного методу, і у "фетишизмі" ("підміні історії розвитку суспільства історією розвитку окремих продуктів суспільної праці"), і у біологізованому еволюціонізмі [Борисковский, 1931, с.17-18]. Критикували еволюціоністів і за некоректне залучення етноаналогій, а точніше за пряме перенесення етнографічних даних на археологічний матеріал [Васильев, 2001-2002, с. 54], та за уніформітаризм (нерозривність та єдність причин і процесів) [Sullivan III, 2007, p. 44].

Лише останнім часом почали з'являтися роботи [Васильев, 2001-2002; Платонова, 2004], в яких переосмислюються здобутки дорадянської археології. На тому рівні розвитку археологічного знання і, головне, за того обсягу джерельної бази, залучення етноаналогій було невід'ємною частиною ґрунтового археологічного дослідження. Дійсно, у працях еволюціоністів розвиток людини, суспільства, культури подавався як поступальний, однонаправлений та прогресивний рух від найнижчих стадій до найвищих. Тому абсолютно логічним і виправданим здавався шлях прямого перенесення етнографічних свідчень на археологічний матеріал, – вважалося цілком імовірним, що так звані відсталі або примітивні етнографічні колективи репрезентують той самий нижчий етап розвитку суспільства, на якому знаходилися і первісні мисливці-збирачі. Іншими словами, у цей період уперше було поставлено питання щодо критерію, за яким можна порівнювати етнографічне і первісне суспільства. Таким критерієм було уявлення про належність цих суспільств до однієї й тієї ж стадії економічного, соціального, технічного розвитку.

Ідею стадіального розвитку суспільства, але на основі східчастого розвитку його виробничих сил, почали розробляти радянські історики-марксисты 30-х років. У результаті замість вивчення конкретних давніх суспільств та виявлення локальних відмінностей у первісній культурі дослідники відтворювали єдині стадії розвитку для великих територій [Формозов, 1959, с. 6]. Роль етнографічних даних при цьому повністю нівелювалася. Наприклад, А.В. Арциховський підкреслював, що археологія здатна до самостійних соціологічних узагальнень без залучення даних етнології, які могли б використовуватися лише у якості ілюстрацій [Арциховский, 1932, с. 47]. Щоправда, ця критика лишалася на рівні порожніх декларацій, адже на практиці етноаналогії продовжували залучати – чи то в якості ілюстрацій, чи для переконливості висновків. Подекуди етнографічні приклади з праць Г. Морган та

Ф. Енгельса перекочувували і до вітчизняних робіт.

Проблема обережного залучення етноаналогій найгостріше торкається саме первісної археології, на що звертали свого часу увагу П.П. Єфименко та П.Й. Борисковський. Зокрема, П.Й. Борисковський застерігав дослідників кам'яної доби від пастки, до якої може потрапити той, хто ладен сприйняти окремих випадок за закономірність [Борисковский, 1957, с. 175] і потім ілюструвати/підкріплювати його етнографічним прикладом. На його думку, залучення етноаналогій необхідне, але не для пошуку подібних поверхневих паралелей, а задля вивчення пережитків у етнографічних суспільствах [Борисковский, 1934, с. 63].

П.П. Єфименко, який займає особливе місце в радянській археології цього періоду, є не простою фігурою вітчизняної історіографії. Він був, мабуть, єдиним із представників палеоетнологічної школи Ф. Вовка, кому пощастило не тільки уникнути репресій, а ще й блискуче реалізувати свій дослідницький потенціал. Знайшлося в його роботах місце і для етноаналогій. Учений першим звернув увагу на подібність господарства степової пізньопалеолітичної області до способу життя північно-американських індіанців, хоча й підкреслював різний ступень розвитку, на якому знаходились “неолітичні племена індіанців Північної Америки та пізньопалеолітичні мешканці наших степів” [Єфименко, 1960, с. 22]. Критерієм для залучення етноаналогій П.П. Єфименко вважав рівень економічного, технологічного, соціального розвитку суспільств. Впливовим фактором був для нього і характер природного оточення та залежність способу життя первісної людини від умов навколишнього середовища [Єфименко, 1934, с. 94].

У західній науці в цей час схожих поглядів щодо проблеми етноаналогій в археології дотримувався Г. Кларк. Він не раз наголошував, що етнографічні дані збагачують та зміцнюють археологічні інтерпретації минулого, хоча й застерігав, що їх слід застосовувати до вивчення первісних спільнот обережно і з певними обмеженнями, оскільки первісні колективи могли виробити відмінні способи адаптації до змін тогочасного природного середовища [Clark, 1957, р. 172-173]. Г. Кларк вважав, що саме подібність умов природного середовища та способу життя мають стати тими критеріями, за якими можна проводити аналогії між етнографічним та первісним суспільствами [Clark, 1953, р. 355].

Таким чином, на середину ХХ століття в археології – як у західній, так і у вітчизняній – було сформульовано два основні критерії, на основі яких можна шукати етноаналогії первісним

суспільствам: рівень розвитку суспільства і природні умови існування.

Другий етап – трансформація інтуїтивного пошуку етноаналогій у науковий підхід.

У 60-ті роки ХХ ст. поживається науковий інтерес до проблеми етноаналогій в археології. У західній науці причиною цьому стала поява “нової археології” та перегляд попередніх концепцій і підходів до вивчення первісних мисливців-збирачів на конференції “Man the Hunter”, яка пройшла у 1966 році в Чикаго [Kelly, 2007, р. 14]. Зокрема обговорювалися методологічні засади використання етнографічних свідчень в археологічних реконструкціях [Binford, 1972, р. 59].

Прибічники “нової археології” розкритикували способи залучення аналогій у археології, що традиційно застосовувалися доти [Binford, 1967; Binford, 1972, р. 33]. Лунали й зовсім песимістичні висловлювання щодо можливості залучення аналогій у археології, а особливо в палеоантропології [Graves, Zubrow, 2007, р. 13]. Утім, варто наголосити, що негативно-критичною була реакція не так на присутність етноаналогій в археології взагалі [Wylie, 1985, р. 84-85], як на методи їх застосування. Так, Л. Бінфорд поділяв погляди Г. Чайлда щодо важливості епістемологічної функції етноаналогій, які спрямовують наші інтелектуальні пошуки на інтерпретацію археологічних знахідок [Childe, 1956, р. 49; Binford, 1972, р. 52]. Але водночас він вважав помилкою проведення аналогій між первісними культурами й етнографічними спільнотами, зазначаючи, що “в минулому могли існувати форми, які взагалі не збереглися в етнографічних прикладах” [Binford, 1968, р. 13-14].

Натомість Л. Бінфорд запропонував “новий підхід” до використання аналогій у археологічних дослідженнях. Цей підхід складався із чотирьох ступенів [Binford, 1972, р. 47-48]. На першому ступені встановлювалася формальна аналогія між класами феноменів, які простежуються археологічно та етнографічно, а також оцінюється доцільність використання певних аналогій у залежності від просторово-часових показників. На другому ступені слід віднайти спільний поведінковий контекст для археологічно та етнографічно зафіксованих явищ та речей. На думку Л. Бінфорда, це має бути аксіомою (незмінним законом людської поведінки) при інтерпретації археологічних даних. Третій ступінь – це висунення гіпотез, які піддаються перевірці. На цьому ступені вивчаються окремі характеристики та особливості етнографічного та археологічного контексту та корелюються між собою. І нарешті, на останньому

ступені дослідник знов має повернутися до розгляду археологічних матеріалів, і всі спочатку нерозпізнані взаємозв'язки та складні для пояснення варіації в археологічних джерелах мають стати зрозумілими.

Схема Л. Бінфорда характеризує нову логіку наукового пізнання. Це спроба перетворити інтуїтивний підбір етноаналогій на археологічний метод з елементом верифікації або перевірки інтерпретаційних суджень. Для того, щоб надати чіткості цій схемі та подолати суб'єктивізм, про який ішла мова вище, Л. Бінфорд вводить поняття "аксіоми", або незмінного закону людської поведінки, який можна простежити і в етнографічних прикладах, і спробувати розгледіти в археологічному матеріалі. Тож такий критерій, як рівень розвитку суспільства, стає вторинним, виступає вже в ролі результату адаптації людини (моделі поведінки) до природного середовища.

Справедливості ради слід зазначити, що ідею пошуку загальних принципів поведінки або адаптації ще в 1957 році висловив британський археолог Греєм Кларк. Роботу археолога-реконструктора він порівняв із діяльністю палеонтолога, "який намагається реконструювати життя первісних організмів через розуміння принципів існування тих, які вижили" [Clark, 1957, p. 170], тобто через знання закономірностей поведінки. Однак у процесуалізмі подібність людської поведінки в певних умовах стає критерієм, за яким можна залучати етнографічні дані в археології, і перетворюється у предмет дослідження. Нагадаємо, що в 70-х роках завдяки зу-силлям дослідників із університету штату Арізона Майкла Шиффера, Джеферсона Рейда та Вільяма Ратьє виникає навіть окремий напрям – поведінкова або біхевоїристська археологія [Schiffer, 1996, p. 644].

Протягом 60-80-х років ХХ століття подібні процеси відбуваються і у вітчизняній археології. Критерії залучення етноаналогій у первісній археології були запропоновані для концепції господарсько-культурних типів (ГКТ), яку ще з середини 1950-х років почали розробляти радянські етнографи і яка на початок 1970-х років сформувалась як закінчена наукова теорія [Левин, Чебоксаров, 1955; Андрианов, Чебоксаров, 1972; Андрианов, Марков, 1990]. Вона ґрунтується на уявленні про те, що населення на певному етапі соціально-економічного розвитку у певних природно-ландшафтних умовах виробляє чітко визначену, сталу модель поведінки, або ГКТ [Балакин, 1985, с. 98; Залізник, 1990, с. 6-7].

Розробки вітчизняних археологів додали конкретики в питанні про можливість використання

етнографічних даних в археології. Чіткішим стало уявлення, яким саме чином можна порівнювати та залучати етнографічні дані про ті суспільства, які перебувають на певному етапі соціально-економічного розвитку та мешкають у приблизно подібних природно-ландшафтних умовах, тобто належать до одного господарсько-культурного типу. На відміну від процесуалістської схеми, в теорії ГКТ модель поведінки є результатом адаптації, в ній немає установки на пошук загальних законів людської поведінки, а рівень соціально-економічного розвитку є незалежним фактором.

У 70-80-ті роки ХХ століття з'являється низка теоретичних схем реконструкції. В цих схемах дослідники або спирались на теорію ГКТ [Массон, 1976, с. 24-33], або пробували запропонувати власний підхід, але обов'язково із залученням етноаналогій [Кабо, 1979, с. 86]. Разом з тим, практичне використання етнографічної за змістом концепції господарсько-культурних типів викликало і серйозні зауваження.

Одне з можливих рішень проблеми, що постала, було запропоноване Л.Л. Залізником. Спираючись на концепцію ГКТ або моделей господарської адаптації вітчизняних та зарубіжних учених [Андрианов, Чебоксаров, 1972; Гладких, 1977; Массон, 1978; Кабо, 1979; Binford, 1968 та ін.], він запропонував власну схему реконструкції мисливських суспільств на основі етноархеологічного моделювання. За Л.Л. Залізником, процес реконструкції стародавнього суспільства через його ГКТ має пройти чотири етапи [Залізник, 1988; Залізник, 1989; Залізник, 1990, с. 11]: 1) визначення ГКТ суспільства, що відтворюється; 2) побудова етнографічної моделі цього ГКТ; 3) перенесення в минуле відтвореної моделі; 4) визначення індивідуальних особливостей даного суспільства.

Запропонована схема реконструкції первісного суспільства через етноархеологічне моделювання містила принципово нові аспекти. В її основу лягла ідея, що модель господарської адаптації (або ГКТ, за радянською термінологією), внаслідок жорсткої залежності первісних колективів від природного оточення і, перш за все, об'єктів полювання, була значною мірою була соціальною калькою з поведінки останніх. Особливо це стосується вузько спеціалізованих колективів (мисливців на оленів, бізонів, мамонтів). Оскільки поведінка (етологія) є видовою ознакою кожного біологічного виду, то моделі поведінки спеціалізованих мисливців на будь-яких тварин (в т.ч. на бізонів) відзначаються стабільністю, незалежно від часу й місця функціонування мисливського суспільства [Залізник, 1990, с. 11].

Отже, і вітчизняною археологією була запропонована “аксіома”, а саме прогнозована, незмінна рік-у-рік поведінка основного об’єкту полювання, яка, на відміну людської поведінки, не відрізнялася значною пластичністю.

Ефективність запропонованої схеми була продемонстрована в процесі реконструкції суспільства мисливців на північних оленів фінального палеоліту [Залізник, 1989] та лісових мисливців мезоліту [Залізник, 1991]. Схему етноархеологічного моделювання Л.Л. Залізник застосовував і до реконструкції моделі адаптації степових мисливців пізнього плейстоцену та раннього голоцену [Залізник, 1988; 1989; 1990; 1991; 1996]. У цих працях дослідник визначив головні параметри суспільств степових мисливців, що стосуються їх способу життя, соціальної структури, економіки та річного господарського циклу. Ці дослідження стимулювали спроби реконструкції способу життя первісних мешканців України іншими дослідниками [Кротова, 1988; Краснокутський, 1992; Миньков, 1991 та ін.], що становить уже сучасний етап досліджень.

Основними ж здобутками цього періоду є спроба перетворити інтуїтивні пошуки етноаналогій у науковий метод, віднайти “незмінний” елемент або “аксіому”, на яку можна було спиратися при реконструюванні минулого. Було також запропоновано новий критерій щодо залучення етноаналогій – модель поведінки або адаптації.

Якщо у вітчизняній первісній археології сучасний етап досліджень (90-ті роки ХХ ст. – початок ХХІ ст.) відзначається новими пошуками в галузі етноаналогій, зокрема спробами моделювання способу життя мисливців палеоліту, то в західній науці етноархеологічні дослідження поступово затухають.

З появою у 80-90-х роках ХХ століття постпроцесуалізму, який став “реакцією на процесуальну археологію” [Hodder, 2003, p. 94], під вогнем опинились як загальні наукові цілі та судження, так і методологічна серцевина “нової археології” – теорія середнього рівня. Апологети постпроцесуалізму вважають, що археологічні реконструкції або неможливі взагалі, або ж допустимі лише для пізнання сучасного світу. Зокрема, Стівен Мітен пропонує розвивати реконструктивні можливості археології для того, щоб пізнавати сучасний світ, а також еволюцію та діяльність людського мислення й психології [Mithen, 2001, p. 102]. Головною ідеєю постпроцесуалістів є застереження, що використання аналогій призводить до зростання імовірності здійснення логічних помилок та призводить до появи “уніформітаризму”

(uniformitarianism), суб’єктивізму та осучаснення минулого [Sullivan III, 2007, p. 44].

Щоправда, переважають у західній науці (передусім у США) помірно налаштовані дослідники, які наслідують процесуалістський погляд на етноаналогії в археології. Так, Роберт Келлі вважає необхідними і корисними етнографічні дані про мисливців-збирачів для побудови моделей в археології [Kelly, 2007, p. XIII]. Разом з тим, дослідник наголошує, що “було б неправильним розглядати як основу наших реконструкцій етнографічні дані, проте в той же час не можна і недооцінювати ці дані як незамінне та нескінченне джерело ідей та гіпотез... Буде помилкою розглядати сучасних мисливців-збирачів в якості аналогій первісним суспільствам, однак можна використовувати дані щодо них для перевірки деяких ідей та суджень про людську поведінку [там само, p. XIV].

З огляду на те, що постпроцесуалісти, окрім критики методів залучення етноаналогій попередниками, не запропонували свого власного методологічного підходу, і тому у сучасній науці продовжують панувати ідеї та підходи процесуалістів, можна вважати наше сьогодення другим етапом розробки концепції етноаналогій в археології.

Висновки

Етнографічні свідчення тим чи іншим чином залучаються в археології не тільки на інтерпретаційному рівні, а й на джерелознавчому. Тому заперечувати їх вплив неможливо. Вони відіграють позитивну роль – спрямовують наукові пошуки щодо можливої інтерпретації археологічного матеріалу [Childe, 1956, p. 49], а також виступають “джерелом ідей та гіпотез” [Kelly, 2007, p. XIV]. Разом з тим, етноаналогії можуть бути оманливими і спричиняти логічні помилки в інтерпретаціях [Sullivan III, 2007, p. 44], внаслідок недостатньої розробленості критеріїв та принципів їх залучення в археології.

Питання застосування етноаналогій розглядалося багатьма дослідниками протягом всієї історії існування археології. Однак умовно можна виділити два етапи у його розробці. На першому етапі (від ХІХ ст. до 50-х років ХХ ст.) дослідники намагались виділити основні критерії, за яким можна коректно використовувати дані етнографії. Цими критеріями стали подібність соціально-економічного розвитку суспільств та близькість природного оточення. На другому етапі (60-90-ті роки ХХ ст.) залучення етноаналогій перетворюється у науковий підхід, ведуться пошуки його “незмінного” елемента, який дозволив би подолати суб’єктивізм і надати

реконструкціям первісності більшої строгості, науковості. У цей час дослідники намагаються структурувати механізм залучення етноаналогій, виділити стадії зіставлення археологічних джерел та етнографічних даних, створити етноархеологічні типи або моделі та розробити методи перевірки цих теоретичних висновків [Binford, 1972, p. 48; Кабо, 1979, с. 86; Ричков, 1997, с. 96].

Подальші дослідження у цьому напрямі, на думку автора, слід спрямувати, насамперед, на

більш ретельне вивчення та подолання слабких сторін у застосуванні етноаналогій, а не цілковиту відмову від їх використання в археології, як це вже пропонувалося в недалекому минулому. Зокрема, необхідно розробити інструменти, які б дозволяли оцінювати обґрунтованість та відповідність створених за допомогою етноаналогій моделей реальним первісним спільнотам [Wylie, 1985, p. 80, 94]. А для цього першочергову увагу слід звертати увагу на так на подібності, як на розбіжності.

ЛІТЕРАТУРА

Александрова М.В. “Идеология” раскопок и приоритеты археологического исследования (у истоков советской методики раскопок палеолитических поселений) // Восточный граветт / Отв. ред. Х.А. Амирханов. – М.: Научный мир, 1998. – С. 142-150.

Андрианов Б.В., Марков Г.Е. Хозяйственно-культурные типы и способы производства // ВИ. – № 8. – 1990. – С. 3-15.

Андрианов Б.В., Чебоксаров Н.Н. Хозяйственно-культурные типы и проблема их картографирования // СЭ. – № 2. – 1972. – С. 3-16.

Арциховский А.В. Возникновение, развитие и исчезновение “марксистской археологии” // СГАИМК. – 1932. – № 1-2. – С. 46-48.

Балакин С.А. Концепция хозяйственно-культурного типа (современное состояние и перспективы применения в археологическом исследовании) // Археология и методы исторических реконструкций / [Сборник науч. тр.]. – К.: Наук. думка, 1985. – С.91-106.

Борисковский П.И. Методология А. Вайзона // СГАИМК. – 1931. – № 7. – С. 17-20.

Борисковский П.И. Некоторые вопросы развития позднепалеолитической культуры Русской равнины // МИА. – 1957. – № 59. – С. 174-190.

Борисковский П.И. Об изучении нижнепалеолитических материалов // Проблемы истории докапиталистических обществ. – 1934. – № 2. – С. 63-69.

Васильев С.А. Изучение палеолита в России: прошлое, настоящее и перспективы на будущее // Stratum plus. – 2001-2002. – № 1. – С. 21-170.

Гладких М.И. К вопросу о разграничении хозяйственно-культурных типов и историко-этнографических общностей позднего палеолита // Палеоэкология древнего человека. – М.: Наука, 1977. – С. 112-117.

Ефименко П.П. Маркс и проблемы древнейшего периода первобытнокоммунистического общества // Карл Маркс и проблемы истории докапиталистических формаций / [Сборник к 50-летию со дня смерти Карла Маркса]. – М.-Л.: ОГИЗ, 1934. – С. 91-117.

Ефименко П.П. Переднеазиатские элементы в памятниках позднего палеолита Северного Причерноморья: к происхождению мадленской культуры Восточной Европы // СА. – № 4. – 1960. – С. 14-25.

Залізник Л.Л. Мисливці прильодовикової Європи в кінці палеоліту-на початку мезоліту // Археологія. – № 64. – 1988. – С. 11-21.

Залізник Л.Л. Население Полесья в мезолите. – К.: Наук. думка, 1991. – 160 с.

Залізник Л.Л. Охотники на северного оленя Украинского Полесья эпохи финального палеолита. – К.: Наук. думка, 1989. – 176 с.

Залізник Л.Л. Палеоекономічна реконструкція суспільства степових мисливців // Археологія. – № 3. – 1996. – С. 29-39.

Залізник Л.Л. Реконструкція первісних суспільств за їх господарсько-культурним типом // Археологія. – № 4. – 1990. – С. 3-12.

Кабо В.Р. Теоретические проблемы реконструкции первобытности // Этнография как источник реконструкции первобытного общества. – М.: Наука, 1979. – С. 60-107.

Краснокутский Г.Е. Охотничий промысел бизонов в позднем палеолите Северо-Западного Причерноморья. (Автореф. канд. дис.) – К.: ИА АНУ, 1992. – 18 с.

Кротова О.О. Про господарську діяльність пізньопалеолітичного населення степової зони Східної Європи // Археологія. – № 64. – 1988. – С. 1-10.

Левин М.Г., Чебоксаров М.М. Хозяйственно-культурные типы и историко-этнографические области: к постановке вопроса // СЭ. – № 4. – 1955. – С. 3-17.

Массон В.М. Системный подход и исследование палеоэкономических структур // КСИА. – 1978. – Вып. 152. – С. 30-36.

Массон В.М. Экономика и социальный строй древних обществ. – Л.: Наука, 1976. – 192 с.

Миньков Е.В. Охотничье хозяйство населения Северного Причерноморья в эпоху позднего палеолита: опыт реконструкции. (Автореф. канд. дис.) – М.: МГУ, 1991. – 19 с.

Платонова Н.И. Истоки Санкт-Петербургской школы археологии (конец XIX – 1 треть XX века: Н.П. Кондаков, В.Р. Розен, А.А. Спицын, Ф.К. Волков, А.А. Миллер) // Археолог: детектив и мыслитель: Сборник статей, посвященный 77-летию Льва Самойловича Клейна / Отв. ред. Л.Б. Вишняцкий, А.А. Ковалев, О.А. Щеглова. – СПб.: Изд-во С.-Петерб. ун-та, 2004. – С. 43-71.

Ричков М.О. Реконструкція минулого в археології // Археологія. – № 3. – 1997. – С. 93-100.

Формозов А.А. Этнокультурные области на территории Европейской части СССР в каменном веке. – М.: Изд-во АН СССР, 1959. – 125 с.

Binford L. R. Archaeological Perspectives // In An Archaeological Perspective / With Contribution by George I. Quimby. – New York and London: Seminar Press, 1972. – P. 78-104.

Binford L.R. Archaeological Perspectives // New perspectives in archeology / Edit. By Sally R. Binford and Lewis R. Binford. – Chicago: Aldine Publishing Company, 1968. – P. 5-32.

Binford L. R. Methodological Considerations of the Archaeological Use of Ethnographic Data // In An Archaeological Perspective / With Contribution by George I. Quimby. – New York and London: Seminar Press, 1972. – P. 59-67.

Binford L. Smudge Pits and Hide Smoking: The Use of Analogy in Archaeological Reasoning // American Antiquity. – 1967. – Vol. 32. – № 1. – P. 1-12.

Binford L. R. Smudge Pits and Hide Smoking: The Use of Analogy in Archaeological Reasoning // In An

Archaeological Perspective / With Contribution by George I. Quimby. – New York and London: Seminar Press, 1972. – P. 33-51.

Childe G. V. Piecing Together the Past. – Praeger, New York, 1956. – 176 p.

Clark G. J. Archaeology and Society. Reconstructing the Prehistoric Past. - Cambridge-Massachusetts: Harvard University Press, 1957. – 264 p.

Clark G. J. Archaeological Theories and Interpretation: Old Word // Anthropology Today / Edited by A. L. Kroeber. – Chicago: University of Chicago Press, 1953. – P. 343-383.

Gould R.A., Watson P.J. A Dialogue on the meaning and use of analogy in ethnoarchaeological reasoning // Journal of Anthropological archaeology. – 1982. – № 1. – P. 355-381.

Graves M.W., Zubrow E.B.W. The Intellectual Legacies of an Archaeological Paradigm. / Archaeological anthropology. Perspectives on Method and Theory. / Edited by James M. Skibo, Michael W. Graves, and Miriam T. Stark. – Tucson: The University Arizona Press, 2007. – P. 3-20.

Hodder I. Archaeology beyond Dialogue. – Salt Lake City: University of Utah Press, 2003. – 199 p.

Kelly R. L. The Foraging Spectrum. Diversity in hunter-gatherer lifeways. – New York: Percheron Press, 2007. – 446 p.

Mithern S. Archaeological Theory and Theories of Cognitive Evolution // Archaeological Theory Today / Edited by Ian Hodder. – Malden: Polity Press, 2001. – P. 98-121.

Schiffer M. B. Some Relationships between Behavioral and Evolutionary Archaeologies // American Antiquity. – 1996. – Vol. 61. – № 4. – P. 643-662.

Sullivan A. P. III. Archaeological Anthropology and Strategies of Knowledge Formation in Americal Archaeology // Archaeological Anthropology. Perspectives on Methods and Theory / Edited by James M. Skibo, Michael W. Graves, and Miriam T. Stark. – Tucson: The University Arizona Press, 2007. – P. 40-56.

Wylie A. The Reaction against Analogy // Advances in Archaeological Method and Theory / Edited by Michael B. Schiffer. – Vol. 8. – 1985. – P. 63-111.

Fedorchenko O.S.

THE PROBLEM OF APPLICATION OF ETHNOGRAPHIC ANALOGIES IN ARCHAEOLOGY. HISTORIOGRAPHICAL ASPECT

This article is dedicated to the historiographical analysis of the question how to use ethnographical analogies in archaeology.